

**Umowy dotyczące spadków.
Komentarz praktyczny.
Wzory przykładowych umów.
Klauzule umowne.
Orzecznictwo**

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Część I

Komentarz praktyczny z orzecznictwem

Rozdział 1. Dziedziczenie i spadek – podstawowe pojęcia i regulacje prawne

1. Charakterystyka instytucji dziedziczenia
 - 1.1. Dziedziczenie jako sukcesja uniwersalna
 - 1.2. Prawo do dziedziczenia
 - 1.3. Tytuły powołania do dziedziczenia
 - 1.3.1. Zamknięty katalog tytułów dziedziczenia
 - 1.3.2. Prymat dziedziczenia testamentowego
 - 1.3.3. Subsydiarny charakter dziedziczenia ustawowego
2. Spadek
 - 2.1. Pojęcie spadku
 - 2.2. Cywilnoprawny i majątkowy charakter spadku
 - 2.3. Prawa i obowiązki ściśle związane z osobą spadkodawcy
 - 2.4. Prawa spadkodawcy przechodzące na inne osoby w drodze następstwa szczególnego
 - 2.5. Skład spadku
3. Spadkodawca i spadkobiercy
 - 3.1. Otwarcie i nabycie spadku
 - 3.2. Zdolność do dziedziczenia
 - 3.3. Niegodność dziedziczenia
4. Dziedziczenie ustawowe
 - 4.1. Krąg spadkobierców ustawowych
 - 4.2. Kolejność powołania do dziedziczenia i udziały spadkowe
 - 4.3. Dziedziczenie zstępnych i małżonka spadkodawcy
 - 4.4. Dziedziczenie małżonka, rodziców i rodzeństwa spadkodawcy
 - 4.5. Dziedziczenie dziadków spadkodawcy
 - 4.6. Dziedziczenie pasierbów spadkodawcy
 - 4.7. Dziedziczenie gminy albo Skarbu Państwa
 - 4.8. Dziedziczenie w razie przysposobienia

- 5. Dziedziczenie testamentowe
 - 5.1. Testament
 - 5.1.1. Pojęcie testamentu
 - 5.1.2. Swoboda testowania
 - 5.1.3. Formy testamentów
 - 5.2. Treść testamentu
 - 5.2.1. Rozrządzenia testamentowe
 - 5.2.2. Ustanowienie spadkobiercy
 - 5.2.3. Zapis zwykły i polecenie
 - 5.2.4. Zapis windykacyjny
 - 5.3. Wyłączność testamentowego rozrządzenia na wypadek śmierci
 - 5.4. Zakaz testamentów wspólnych
 - 5.5. Zdolność i wola testowania
 - 5.6. Nieważność testamentu
 - 5.6.1. Przyczyny nieważności
 - 5.6.2. Ustalenie nieważności testamentu
 - 5.6.3. Konwersja nieważnego testamentu
 - 5.7. Odwołanie testamentu
 - 5.8. Ogłoszenie testamentu
 - 5.9. Wykładnia testamentu
 - 5.10. Wykonawca testamentu
- 6. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 2. Umowy dotyczące spadku w świetle obowiązującego prawa polskiego

- 1. Znaczenie autonomii woli i rola umowy w polskim prawie spadkowym
- 2. Zakaz zawierania umów o spadek po osobie żyjącej
 - 2.1. Geneza, rodzaje i funkcje umów dotyczących spadku
 - 2.2. Uzasadnienie zakazu zawierania umów o spadek po osobie żyjącej
 - 2.3. Zakres zakazu zawierania umów o spadek po osobie żyjącej
 - 2.3.1. Zakres podmiotowy i przedmiotowy
 - 2.3.2. Zakaz z art. 1047 KC a tytuł dziedziczenia
 - 2.3.3. Reguła kolizyjna
- 3. Typy dopuszczalnych umów dotyczących spadku
- 4. Umowy dotyczące spadku w europejskim rozporządzeniu 650/2012
- 5. Umowy dotyczące spadku a wybrane instytucje podobne
 - 5.1. Darowizna na wypadek śmierci
 - 5.2. Testament wspólny
 - 5.3. Ubezpieczenie na życie
 - 5.4. Bankowa dyspozycja na wypadek śmierci
 - 5.5. Odwrócona hipoteka
 - 5.6. Umowa o dożywocie
- 6. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 3. Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia

1. Ogólna charakterystyka umowy o zrzeczenie się dziedziczenia
 - 1.1. Pojęcie (istota) umowy o zrzeczenie się dziedziczenia
 - 1.2. Przedmiot zrzeczenia
 - 1.2.1. Zrzeczenie się dziedziczenia ustawowego
 - 1.2.2. Zrzeczenie się prawa do zachowku
 - 1.3. Charakter prawny umowy o zrzeczenie się dziedziczenia
 - 1.3.1. Uwagi ogólne
 - 1.3.2. Czynność prawna podobna do czynności rozporządzających
 - 1.3.3. Brak zobowiązania do świadczenia
 - 1.3.4. Problem kauzalności umowy
 - 1.3.5. Czynność prawna *mortis causa*
 - 1.3.6. Problem odpłatności i wzajemności
 - 1.4. Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia jako samodzielna czynność prawna
 - 1.5. Funkcje zrzeczenia się dziedziczenia
2. Przesłanki ważności umowy o zrzeczenie się dziedziczenia
 - 2.1. Treść, strony i forma
 - 2.2. Wady oświadczenia woli
3. Zrzeczenie się dziedziczenia a odrzucenie spadku
4. Skutki zrzeczenia się dziedziczenia
 - 4.1. Ogólna charakterystyka skutków zrzeczenia się dziedziczenia
 - 4.2. Brak wymogu zgody osób trzecich i odmienne zastrzeżenie umowne
 - 4.3. Zrzeczenie się a zdolność dziedziczenia
 - 4.4. Prawo do zachowku
 - 4.5. Warunkowe zrzeczenie się dziedziczenia
 - 4.6. Problem dopuszczalności częściowego zrzeczenia się dziedziczenia
 - 4.7. Problem dopuszczalności zrzeczenia się spadku na rzecz innej osoby
5. Uchylenie zrzeczenia się dziedziczenia
 - 5.1. Umowa uchylająca zrzeczenie się dziedziczenia
 - 5.2. Odwołanie zrzeczenia się dziedziczenia
 - 5.3. Powołanie do dziedziczenia w testamentie
 - 5.4. Strony umowy uchylającej
 - 5.5. Modyfikacja zrzeczenia się dziedziczenia
 - 5.6. Uchylenie się od skutków prawnych umowy
6. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 4. Umowa darowizny na wypadek śmierci

1. Ogólna charakterystyka prawna umowy darowizny
 - 1.1. Darowizna jako umowa

- 1.2. Przedmiot darowizny
- 1.3. Nieodpłatne przysporzenia majątkowe niebędące darowizną
- 1.4. Odpowiedzialność stron
- 1.5. Skutki niedostatku darczyńcy
2. Szczególne rodzaje darowizn
 - 2.1. Uwagi ogólne
 - 2.2. Charakterystyka wybranych rodzajów darowizn
 - 2.3. Darowizna połączona z poleceniem świadczenia po śmierci darczyńcy
3. Zawarcie i wykonanie darowizny
4. Odwołanie darowizny
 - 4.1. Regulacja prawna i charakter odwołania darowizny
 - 4.2. Odwołanie darowizny niewykonanej
 - 4.3. Skutki odwołania darowizny niewykonanej
 - 4.4. Odwołanie darowizny wykonanej
 - 4.4.1. Rażąca niewdzięczność obdarowanego
 - 4.4.2. Przebaczenie
 - 4.5. Skutki odwołania darowizny wykonanej
 - 4.6. Wyłączenie dopuszczalności odwołania darowizny
5. Rozwiązanie umowy darowizny
6. Kwestia dopuszczalności darowizny na wypadek śmierci
7. Istota prawna umowy darowizny zawieranej na wypadek śmierci
8. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 5. Umowa o zbycie udziału w przedmiocie należącym do spadku

1. Zagadnienia ogólne
 - 1.1. Istota rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku
 - 1.2. Rozporządzenie udziałem w przedmiocie należącym do spadku a zbycie udziału w spadku
 - 1.3. Pojęcie przedmiotu należącego do spadku
 - 1.4. Czas rozporządzenia
2. Zgoda współspadkobierców
3. Skutki rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku
 - 3.1. Skutki braku zgody
 - 3.2. Nabycie udziału w dobrej wierze
 - 3.3. Do kiedy obowiązują ograniczenia w zbywaniu udziału
4. Sytuacja prawna nabywcy udziału
 - 4.1. Uprawnienie do żądania udziału spadku (zniesienia współwłasności)
 - 4.2. Odpowiedzialność zbywcy za wady
5. Inne ograniczenia

- 5.1. Ograniczenia wprowadzone w prawie upadłościowym
- 5.2. Ograniczenie w obrocie gruntami rolnymi
- 6. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 6. Umowa o zbycie spadku (zbycie udziału w spadku)

- 1. Zagadnienia wstępne
 - 1.1. Pojęcie umowy o zbycie spadku (o zbycie udziału w spadku)
 - 1.2. Cel umowy o zbycie spadku
 - 1.3. Skład spadku zbywanego
- 2. Treść umowy o zbycie spadku
 - 2.1. Przedmiot umowy
 - 2.2. Losowość umowy o zbycie spadku
 - 2.3. Określenie składu spadku
- 3. Zbycie spadku (udziału w spadku) a inne umowy podobne
 - 3.1. Umowa o zbycie udziału w spadku a zbycie udziału w przedmiocie należącym do spadku
 - 3.2. Umowa o zbycie spadku a umowa o dział spadku
- 4. Cechy umowy o zbycie spadku
 - 4.1. Rodzaj umowy
 - 4.2. Forma umowy
 - 4.3. Strony umowy
 - 4.4. Ograniczenie czasowe
 - 4.5. Umowa zbycia spadku zawarta pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu
- 5. Skutki zbycia spadku
 - 5.1. Sukcesja uniwersalna
 - 5.2. Uprawnienia nabywcy
 - 5.2.1. Stwierdzenie nabycia spadku
 - 5.2.2. Dział spadku
 - 5.3. Możliwość uchylenia się od oświadczenia o przyjęciu spadku złożonego przez spadkobiercę
 - 5.4. Odpowiedzialność z tytułu rękojmi
 - 5.5. Rozliczenie między stronami
 - 5.6. Odpowiedzialność za długi
- 6. Inne ograniczenia
- 7. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 7. Umowa o dział spadku

- 1. Dział spadku
 - 1.1. Zagadnienia wstępne
 - 1.2. Istota działu spadku
 - 1.3. Istotne zagadnienia związane z działem spadku
- 2. Umowa o dział spadku
 - 2.1. Konstrukcja umowy
 - 2.2. Forma umowy o dział spadku

- 2.3. Strony umowy o dział spadku
- 2.4. Treść umowy o dział spadku
- 2.5. Dysproporcja wartości
- 2.6. Niemożliwość zmiany wielkości udziałów
- 2.7. Kompleksowość umowy
- 2.8. Umowa o częściowy lub całkowity dział spadku
- 2.9. Preferowany podział fizyczny
- 2.10. Ograniczenia w podziale nieruchomości
- 2.11. Umowa o dział spadku a przedsiębiorstwo
3. Wzajemne rozliczenia między spadkobiercami
 - 3.1. Wzajemne rozliczenia dotyczące umowy o dział spadku
 - 3.2. Skład majątku spadkowego (przedmiot umowy)
 - 3.3. Zasada surogacji
 - 3.4. Wartość spadku podlegającego podziałowi
4. Dział spadku a nieruchomości rolne
 - 4.1. Reguła ogólna
 - 4.2. Zniesienie współwłasności gospodarstwa rolnego
 - 4.3. Sądowy dział spadku
 - 4.4. Regulacja art. 216 KC
 - 4.5. Kształtowanie ustroju rolnego
 - 4.5.1. Uwagi ogólne
 - 4.5.2. Zasada nabycia nieruchomości rolnej przez rolnika indywidualnego
 - 4.5.3. Prawo nabycia nieruchomości rolnych a dział spadku
 - 4.5.4. Zawiadomienie KOWR
 - 4.5.5. Obowiązki związane z nabyciem nieruchomości rolnej lub gospodarstwa rolnego
 - 4.5.6. Udziały lub akcje spółek będących właścicielami nieruchomości rolnych a dział spadku
5. Długi w dziale spadku
 - 5.1. Długi w dziale spadku
 - 5.2. Obciążenia rzeczowe
 - 5.3. Zapisy i inne roszczenia a dział spadku
6. Zaliczanie darowizn i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową
 - 6.1. Zagadnienia wstępne
 - 6.1.1. Regulacja ustawowa
 - 6.1.2. *Ratio legis* regulacji
 - 6.2. Dziedziczenie ustawowe
 - 6.3. Wpływ na odpowiedzialność za długi spadkowe i udziały spadkowe
 - 6.4. Zaliczenie darowizn na schedę spadkową w umownym dziale spadku

- 6.5. Krąg osób obowiązanych do zaliczenia darowizn i zapisów windykacyjnych
 - 6.6. Kompetencje spadkobiercy do modyfikacji obowiązku zaliczenia darowizn i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową
 - 6.7. Darowizny podlegające zaliczeniu
 - 6.8. Koszty wychowania i wykształcenia podlegające zaliczeniu na schedę spadkową
 - 6.9. Darowizny drobne
 - 6.10. Dyspozycja wkładem oszczędnościowym na wypadek śmierci
 - 6.11. Zapis zwykły
 - 6.12. Umowa dożywocia
 - 6.13. Tryb przeprowadzania zaliczenia na schedę spadkową
 - 6.14. Planowane zmiany
7. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 8. Umowa o zarząd sukcesyjny

1. Uwagi ogólne
2. Pojęcie zarządu sukcesyjnego
3. Powołanie zarządcy sukcesyjnego
 - 3.1. Tryby powołania zarządcy sukcesyjnego
 - 3.2. Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę
 - 3.3. Powołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy
4. Status zarządcy sukcesyjnego
5. Kompetencje zarządcy sukcesyjnego
6. Umowa z zarządcą sukcesyjnym
 - 6.1. Uwagi ogólne
 - 6.2. Treść umowy z zarządcą sukcesyjnym
 - 6.3. Forma umowy z zarządcą sukcesyjnym
 - 6.4. Wynagrodzenie zarządcy sukcesyjnego
 - 6.5. Zleceniobiorca według systemu ubezpieczeń społecznych
 - 6.6. Kryteria ustalenia wysokości wynagrodzenia
7. Wygaśnięcie zarządu sukcesyjnego
8. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 1. Dziedziczenie i spadek – podstawowe pojęcia i regulacje prawne

1. Charakterystyka instytucji dziedziczenia

1.1. Dziedziczenie jako sukcesja uniwersalna

Prawo spadkowe to dział prawa cywilnego obejmujący zbiór norm prawnych, które w charakterystyczny dla siebie sposób określają cywilnoprawne skutki śmierci człowieka. Skutki takie określić należy poprzez charakterystykę instytucji dziedziczenia (zob. *A. Dołiwa*, Prawo spadkowe, 2012, s. 2 i n.). Otóż z chwilą śmierci człowieka jego **cywilnoprawne i majątkowe prawa oraz obowiązki, co do zasady, przechodzą na inne osoby**; majątek zmarłego staje się **spadkiem**, który w drodze **dziedziczenia** nabywa inna, bądź nabywają inne osoby. W takiej „konfiguracji prawnej” zmarły ma status **spadkodawcy**, zaś osoby dziedziczące po nim to **spadkobiercy**. Wszechstronnej odpowiedzi na pytanie, dlaczego śmierć człowieka, któremu przysługiwały określone prawa podmiotowe (np. prawo własności, wierzytelności i inne), i którego obciążały prawne obowiązki – nie pociąga za sobą wygaśnięcia tych praw i obowiązków – dostarczają wnioski płynące z analizy zasad podstawowych i funkcji regulacyjnych prawa spadkowego, jako części prawa cywilnego (prywatnego). Pozostaje to także w oczywisty sposób w związku z determinującymi rozwiązania prawa ustawowego zasadami i wartościami konstytucyjnymi (zob. zwłaszcza art. 2, 21 i 64 Konstytucji RP).

Rozdział 1. Dziedziczenie i spadek – podstawowe pojęcia...

Dziedziczenie

Dziedziczenie prowadzi do nabycia ogółu praw i obowiązków majątkowych zmarłego spadkodawcy. Jeżeli spadkobierców jest kilku, to także nabywają oni spadek jako całość; sytuację prawną współspadkobierców określa instytucja **udziału w spadku**. Udział w spadku oznacza **udział zarówno w całości spadku, jak i w poszczególnych przedmiotach majątkowych** wchodzących w jego skład. Poszczególni spadkobiercy, jeśli nawet w różnych częściach, to na podstawie dziedziczenia jako postaci sukcesji uniwersalnej nabywają spadek w całości, a nie każdy z nich poszczególne, określone przedmioty majątkowe ze spadku. Podkreślić należy, że przez dziedziczenie spadkobierca nabywa spadek **z mocy samego prawa** (zob. art. 925 KC), a zatem bez konieczności wyrażenia woli nabycia, a nawet bez konieczności posiadania wiedzy o podstawie nabycia (śmierci spadkodawcy). W uzupełnieniu dodać należy, że spadkobierca ma prawo spadek odrzucić (zob. art. 1012 i n. KC).

Udział w spadku

Jak wyżej wskazano, za pomocą norm prawa spadkowego ustawodawca reguluje **dziedziczenie** praw i obowiązków majątkowych, a konkretna treść norm prawnospadkowych przesądza o realizacji określonych **funkcji** tego działu prawa cywilnego. Z reguł dziedziczenia przyjętych w obowiązującym polskim prawie spadkowym (zob. art. 922–1087 KC) wynika, **kto dziedziczy** (kto jest spadkobiercą), **jaka jest pozycja prawna spadkobiercy** (możliwość przyjęcia lub odrzucenia spadku, zasady stwierdzania lub poświadczania nabycia spadku, zasady określające stanowisko współspadkobierców, reguły odpowiedzialności za długi spadkowe, sposób działu spadku pomiędzy współspadkobierców), a także, **jaki jest zakres i środki ochrony bliskich zmarłego, którzy nie dziedziczą spadku** (instytucja zachowku), i wreszcie, czy zachodzi możliwość **zbycia spadku w drodze umowy (szerzej, chodzi o regulację umów dotyczących spadku)**. W szczegółowych rozwiązaniach polskie prawo spadkowe opiera się **na trzech podstawowych zasadach**.

Reguły dziedziczenia

Wynika z nich po pierwsze, że **spadek powinien, co do zasady, przypaść najbliższemu krewnym spadkodawcy oraz jego małżonkowi**. Cel ten realizowany jest za pomocą instytucji dziedziczenia z mocy ustawy, czy krócej – dziedziczenia ustawowego (zob. art. 931 i n. KC). Wymieniona zasada służy **umacnianiu pozycji rodziny i ochronie interesów najbliższych zmarłego**.

Dziedziczenie przez najbliższych

Po drugie zasadą jest, że **spadkodawca może rozporządzać swoim majątkiem na wypadek śmierci**; wyraża się w tym **swoboda testowania** (zob. art. 941 i n. KC). Praktyczną realizacją tej zasady jest dziedziczenie na podstawie testamentu, czy krócej – dziedziczenie testamentowe (zob. art. 941 i n. KC). Poprzez swobodę testowania realizowana jest **zasada możliwie pełnego respektowania woli zmarłego spadkodawcy**.

Swoboda testowania

Wskazówka z orzecznictwa

W uzasadnieniu do post. z 29.11.1977 r. (IV CR 494/77, Legalis) SN podkreślił, że „Podstawową zasadą prawa spadkowego jest dążność do możliwie najpełniejszego urzeczywistnienia woli spadkodawcy. Do tego celu zmiierają również przepisy o formie testamentu, których celem jest **zagwarantowanie, że to, co w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku przedstawiono jako testament, stanowi rzeczywiście prawidłowo wyrażone rozporządzenie spadkodawcy na wypadek śmierci**”.

Ewentualne ograniczenie zasady swobody (wolności) testowania musi wynikać wprost lub pośrednio z przepisów ustawy. W związku z tym, po trzecie, mimo obowiązywania, jako zasady, swobody testowania, **pewna część majątku zmarłego spadkodawcy przypaść powinna najbliższym krewnym i małżonkowi spadkodawcy**; ta ostatnia zasada jest realizowana poprzez instytucję zachowku (zob. art. 991 i n. KC). Tym samym swoboda testowania, choć ma znaczenie podstawowe, to nie jest zasadą absolutną. Instytucja zachowku w tym kontekście jest przykładem **rozsądnego kompromisu pomiędzy zasadą swobody testowania a zasadą ochrony majątkowych interesów rodziny**.

Ograniczenie swobody testowania

Zachówek

Dodać należy, że dziedziczenie jest przykładem **sukcesji uniwersalnej**; oznacza to, że spadkobierca (spadkobiercy) **wskutek jednego zdarzenia prawnego**, tj. śmierci człowieka, **nabywa ogół praw i obowiązków majątkowych spadkodawcy**, a przez to staje się jego **następcą prawnym** pod tytułem ogólnym (sukcesorem, dziedzicem). Dziedziczenie jest przy tym sposobem **pochodnego nabycia praw i obowiązków spadkowych**.

Sukcesja uniwersalna

Wskazówka z orzecznictwa

W uzasadnieniu do uchw. z 7.1.2004 r. (III CZP 98/03, Legalis) SN wyjaśnił, że: „Niewątpliwie sukcesja uniwersalna polega na tym, że na podstawie jednego zdarzenia ogół praw i obowiązków majątkowych przechodzi z jednej osoby na drugą i **to bez względu na to, czy następcą prawny o tym wie.** Pochodne nabycie praw majątkowych charakteryzuje się tym, że nabywca wstępuje w ogół praw i obowiązków poprzednika, czyli obciążenie go określonymi obowiązkami majątkowymi z zakresu prawa cywilnego **uzależnione jest od stwierdzenia ich istnienia u poprzednika**”.

W uzasadnieniu do wyr. z 25.2.1999 r. (K 23/98, Legalis) TK podkreślił, że: „Prawo polskie w zakresie dziedziczenia przyjęło romanistyczną koncepcję sukcesji uniwersalnej. **Spadkobiercy** w takiej koncepcji prawa spadkowego **zajmują względem spadku, w wyniku dziedziczenia, taką pozycję, jaką zajmował zmarły** (spadkodawca)”.

Przez dziedziczenie spadkobierca nabywa nie tylko prawa i obowiązki, które w chwili śmierci przysługiwały i obciążały spadkodawcę, ale nabywa także (dziedziczy) różnego **rodzaju sytuacje prawne i faktyczne**. Przykładowo, rozpoczęte za życia spadkodawcy i biegnące przeciwko niemu lub na jego korzyść terminy, takie jak terminy przedawnienia, terminy zawite lub terminy zasiedzenia – dzięki dziedziczeniu będą nadal w stosunku do spadkobiercy. Ponadto w drodze dziedziczenia na spadkobiercę przechodzą takie stany faktyczne, których podmiotem (uczestnikiem) był zmarły, jak **posiadanie**. Biorąc to pod uwagę, dziedziczenie określić można także jako wstąpienie przez spadkobiercę w sytuację prawno-majątkową zmarłego spadkodawcy.

Dodać jeszcze można, że prawo spadkowe reguluje **skutki śmierci osoby fizycznej** jako podmiotu praw i obowiązków majątkowych o charakterze cywilnoprawnym, zaś następstwa **zakończenia bytu prawnego osób prawnych** regulują inne, właściwe przepisy prawa cywilnego. Wynika z tego, że spadkodawcą w rozumieniu prawa spadkowego może być wyłącznie osoba fizyczna, tj. człowiek mający w świetle art. 8 § 1 KC zdolność prawną; z drugiej jednak strony spadkobiercą może być zarówno osoba fizyczna, w tym także, pod pewnym warunkiem, poczęty, lecz jeszcze nieuro-

dzony, tj. *nasciturus* (zob. art. 927 § 2 KC), jak też i osoba prawna (testamentowym oraz, gdy chodzi o gminę i Skarb Państwa, ustawowym; zob. art. 935 KC).

1.2. Prawo do dziedziczenia

Nawiązując do zasad i funkcji polskiego prawa spadkowego, rekonstruowanych także na podstawie zasad i wartości konstytucyjnych, zwłaszcza na podstawie treści art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1–2 Konstytucji RP, należy podkreślić **znaczenie prawa (do) dziedziczenia**. Na treść prawa dziedziczenia w **znaczeniu ustrojowym** składają się w szczególności: wolność nabywania mienia, jego zachowania oraz wolność dysponowania nim w drodze czynności *mortis causa*; nakaz objęcia regulacją ustawową cywilnoprawnej, majątkowej sfery zagadnień (skutków prawnych) powstających w związku ze śmiercią osoby fizycznej; oraz zakaz arbitralnego przejmowania przez państwo własności osób zmarłych [zob. *M. Załucki*, w: *M. Załucki* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1917–1918, 1927]. Z kolei elementami **cywilnoprawnej konstrukcji prawa do dziedziczenia**, powstającego na rzecz spadkobiercy z chwilą otwarcia spadku, wskutek powołania go do dziedziczenia (zob. art. 925 KC) są: mechanizm ochrony tego prawa (zob. art. 1029 KC); instytucja transmisji spadku (zob. art. 1017 KC); możliwość umownego zbycia spadku (zob. 1052 i n. KC).

W powyższym kontekście z konstytucyjnego prawa dziedziczenia wynika zwłaszcza **majątkowa swoboda spadkodawcy, której praktycznym przejawem jest swoboda testowania**. W istocie idea **wcielania w życie** zasady majątkowej swobody spadkodawcy i pełnego w miarę możliwości respektowania jego ostatniej woli przyświeca zarówno dziedziczeniu na podstawie ustawy (art. 931 i n.), jak i na podstawie testamentu (art. 941 i n. KC), jako że zarówno w przypadku dziedziczenia ustawowego, jak i w przypadku dziedziczenia na podstawie testamentu następstwo prawne po zmarłym (sukcesja uniwersalna) uzasadniane jest przez element **bliskich więzi łączących osoby dziedziców ze spadkodawcą**. W sytuacji dziedziczenia ustawowego zakres podmiotów dochodzących do

dziedziczenia a objętych stosunkiem bliskości ze spadkodawcą wyznacza ustawodawca – z tym, jak się przyjmuje, czyni to w oparciu o domniemaną wolę spadkodawcy (w ten sposób, pośrednio, realizowana jest swoboda majątkowa spadkodawcy). Natomiast w sytuacji dziedziczenia na podstawie testamentu w pełni respektowana jest wola spadkodawcy wyrażona w jego oświadczeniu woli (w testamencie). Z tej racji, w sytuacji wyrażenia ostatniej woli w testamencie, co stanowi bezpośredni sposób skorzystania z zasady swobody majątkowej spadkodawcy, prawo spadkowe opiera się na zasadzie **pierwszeństwa dziedziczenia na podstawie testamentu**. Dlatego w myśl art. 926 § 2 KC dziedziczenie ustawowe ma miejsce dopiero **w wypadku, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy** (tzn. nie sporządził testamentu, bądź gdy pozostawiony testament okazał się nieważny, bądź też gdy spadkodawca odwołał testament), **albo gdy osoby powołane przez niego do dziedziczenia nie chcą albo nie mogą być spadkobiercami** (np. gdy powołany testamentem spadkobierca zrzekł się dziedziczenia lub odrzucił spadek albo gdy osoba powołana nie żyła albo nie istniała w chwili otwarcia spadku, albo została uznana za niegodną dziedziczenia). Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych (zob. art. 963 i 965 KC), dziedziczenie ustawowe co do części spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakołwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 § 3 KC).

1.3. Tytuły powołania do dziedziczenia

1.3.1. Zamknięty katalog tytułów dziedziczenia

Z regulacji normy zawartej w art. 926 § 1 KC wynika **zasada zamkniętego katalogu** (*numerus clausus*) **tytułów powołania do dziedziczenia** spadku. Przywołany przepis stanowi, że powołanie do spadku **wynika z ustawy albo z testamentu**; prawo przewiduje zatem dziedziczenie na podstawie przepisów ustawy (dziedziczenie ustawowe) i na podstawie woli zmarłego wyrażonej w testamencie (dziedziczenie testamentowe). Należy podkreślić, że według polskiego prawa spadkowego powołanie do dziedziczenia wynikać może

wyłącznie z ustawy albo z testamentu – *tertium non datur* – w szczególności tytuł powołania do spadku, tj. podstawa prawna do dziedziczenia nie może wynikać z umowy zawartej za życia przez przyszłego spadkodawcę, gdyż w myśl art. 1047 KC, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie (zob. art. 1048 i n. KC), umowa o spadek po osobie żyjącej jest nieważna. Niedopuszczalne prawnie jest zatem tzw. dziedziczenie kontraktowe.

Zgodnie z art. 926 KC możliwe jest dziedziczenie ustawowe co do całości albo co do części spadku. W myśl art. 926 § 2 KC **dziedziczenie ustawowe co do całości spadku** następuje wtedy, gdy spadkodawca, w testamencie, nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które w testamencie powołał, nie chce być spadkobiercą (odrzuca spadek, zob. art. 1012 i n. KC) lub nie może nim być (bo np. została uznana za niegodnego dziedziczenia, zob. art. 928 KC). Z kolei w myśl art. 926 § 3 KC **dziedziczenie ustawowe co do części spadku** następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą (zob. jednak art. 963 i 965 KC regulujące instytucje podstawienia i przyrostu).

Dziedziczenie
ustawowe

1.3.2. Prymat dziedziczenia testamentowego

Uzasadnienie pierwszeństwa dziedziczenia na podstawie testamentu wynika z zasad i wartości konstytucyjnych, wyrażonych zwłaszcza w treści art. 21 i 64 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny, przeprowadzając kontrolę konstytucyjności różnego rodzaju ustaw, w swym orzecznictwie podkreśla, że z Konstytucji RP wynika **nakaz uwzględniania woli właściciela jako podstawowego czynnika rozstrzygającego o tym, komu mają w razie jego śmierci przyspaść przedmioty tworzące jego majątek**.

Dziedziczenie
testamentowe

Przykład z orzecznictwa

Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyr. z 25.11.2003 r. (K 37/02, Legalis) podkreślił, że: „(...) gwarancje konstytucyjne ochrony prawa dziedziczenia nakładają na ustawodawcę obowiązek ukształtowania instrumentów prawnych w taki sposób, aby zapewniały one możliwość swobodnego rozrządzania majątkiem spadkowym i ochronę

[Przejdź do księgarni →](#)